

Marcin Smoczyński

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Akademickie nauczanie wartościowania dokumentacji. Stan obecny, oczekiwania oraz wyzwania

Akademickie kształcenie archiwistów ma w Polsce długą i bogatą historię, a jego początki sięgają roku 1951. Na przestrzeni ponad siedemdziesięciu lat, dzieje tej ważnej w nader szerokim katalogu oferowanym przez szkolnictwo wyższe specjalności, przeszły intensywną ewolucję. Początkowo funkcjonowała jako specjalizacja na trzech uniwersytetach, później, w zwiększającej się sukcesywnie liczbie ośrodków w ramach specjalności łączonej ze studiami historycznymi, a od kilkunastu lat – także w toku odrębnych kierunków studiów. Od początku lat 50. XX w. wiele zmieniło się w akademickim kształceniu archiwistów: organizacja studiów, ich programy, wymagania wstępne i profile absolwentów. Niezmienny pozostał jednak cel nauczania – zapewnienie wysoce wykwalifikowanej kadry archiwom wszystkich typów.

Droga dziejowa studiów archiwistycznych w kształceniu wyższym jest bogato prezentowana w literaturze naukowej. Wspomnieć wystarczy choćby prace autorstwa Andrzeja Tomczaka, Ireny Mamczak-Gadkowskiej, Haliny Robótki, Bohdana Ryszewskiego, Krzysztofa Skupieńskiego, Władysława Stępniaaka oraz Waldemara Chorążyczewskiego¹.

¹ M.in.: A. Tomczak, *Kształcenie archiwistów w Polsce i innych krajach europejskich*, Archeion, t. 66, 1978, s. 29–65; Tenże, *Archiwistyka w uniwersyteckim kursie nauk pomocniczych historii*, [w:] *Problemy dydaktyczne nauk pomocniczych historii*, t. 1, Katowice 1972, s. 81–96; Tenże, *Projekt uniwersyteckiego kierunku archiwistyki*, [w:] *Uniwersyteckie kształcenie archiwistów*, Warszawa–Łódź 1978, s. 5–18; I. Mamczak-Gadkowska, *Kierunki zmian w kształceniu archiwistów na przełomie XX i XXI wieku*, *Res Historica*, t. 28, 2009, s. 9–19; Taż, *Z historii kształcenia archiwistów w Polsce. Niezrealizowane projekty kształcenia archiwalnego w pierwszych latach II Rzeczypospolitej*, [w:] *Z uczniami, kolegami i przyjaciółmi w świecie nauki. Prace dedykowane Profesorowi Bohdanowi Ryszewskiemu w osiemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. W. Chorążyczewski, A. Żeglińska, Olsztyn 2014, s. 239–255; Taż, *Rozwój szkolnictwa archiwalnego w Polsce w XX wieku*, [w:] *Archiwa Polski i Europy wspólne dziedzictwo różne doświadczenia*, red. A. Kulecka, Warszawa 2017, s. 197–212; H. Robótka, *Kształcenie archiwistów na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu*, [w:] *Archiwa polskie wobec wyzwań XXI wieku. Pamiętnik III Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich Toruń, 2–4 września 1997*, t. 1, red. D. Nałęcz, Radom 1997, s. 85–97; B. Ryszewski, *Wpływ współczesnych tendencji rozwoju archiwistyki na uniwersyteckie kształcenie archiwistów*, [w:] *Problemy kształcenia archiwistów na uniwersytetach. Materiały sesji odbytej 12 IX 1981 r. w Toruniu z okazji 30-lecia specjalizacji archiwistycznej na UMK*, red. A. Tomczak, Toruń 1982, s. 21–39; K. Skupieński, *Kształcenie zarządców dokumentacji na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie – podstawy koncepcyjne*, [w:] *Zarządzanie dokumentacją. Badania i dydaktyka*, Biblioteka Zarządcy Dokumentacji, t. 7, red. R. Degen, M. Jabłońska, Toruń 2016, s. 155–168; W. Stępniaak, *Kształcenie archiwistów na poziomie doktorskim prowadzone przez Naczelną Dyрекcję Archiwów Państwowych*, [w:] *Archiwa w nowoczesnym społeczeństwie. Pamiętnik V Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich. Olsztyn 6–8 września 2007 r.*, red. J. Poraziński, K. Strykowski, Warszawa 2008, s. 435–440; W. Chorążyczewski, *Kształcenie archiwistów na UMK w latach 2001–2011*, *Archiwista Polski*, 2012, nr 2 (66), s. 37–44; Tenże, W. Kwiatkowska, *Kształcenie archiwistów na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu w latach 1951–2001*, *Archiwista Polski*, 2001, nr 3–4 (23–24), s. 54–72.

Ostatnio literatura przedmiotu została istotnie wzbogacona o pierwsze kompleksowe omówienie problemu w pracy pióra Wiesławy Kwiatkowskiej *Uniwersyteckie kształcenie archiwistów w Polsce. Wczoraj i dziś (1951–2019)*².

W swoim referacie podejmę skromny, ale jakże eksponowany i doniosły wycinek w akademickim kształceniu archiwistów – nauczanie wartościowania dokumentacji. Chciałbym przedstawić kilka faktów dot. zebrania danych badawczych, naszkicować bilans otwarcia, tj. stan obecny, a także przedstawić oczekiwania formułowane przez dwie najbardziej zainteresowane i zaangażowane w proces edukacyjny grupy – osób nauczających oraz studiujących oraz archiwistykę (specjalność archiwalną). Czwarta część wystąpienia dotyczyć będzie wyzwań pojawiających się wobec czynników zewnętrznych, m.in. toczącej się na naszych oczach rewolucji cyfrowej, ale także wewnętrznych – zmieniających się realiów pracy na uniwersytecie, czy postępującej kapitalizacji nauki.

O badaniu

Główny materiał źródłowy w referacie stanowić będą dane badawcze zgromadzone w toku ogólnopolskiego badania ankietowego. Zostało przeprowadzone w maju oraz czerwcu 2022 r., składało się z kilku etapów, a pierwszym z nich było przygotowanie kwestionariuszy. W procesie wykorzystano System Badań Ankietowych, narzędzie dostępne dla pracowników i studentów Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, oparte na wolnym oprogramowaniu LimeSurvey³. System pozwolił na przygotowanie ankiet w formie elektronicznej oraz rozesłanie zaproszenia do ich wypełniania. Wszystkie udzielone w badaniu odpowiedzi zostały automatycznie zarejestrowane i umieszczone w centralnej bazie, system umożliwił także wygenerowanie raportów końcowych z badania⁴.

Drugi etap dotyczył określenia grup badawczych. Należało zlokalizować jednostki szkolnictwa wyższego edukujące przyszłych archiwistów, wytypować osoby zaangażowane w proces nauczania (prowadzących zajęcia), a także dotrzeć do odbiorców archiwalnej edukacji: studentów i studentek. Na podstawie kwerendy internetowej przygotowano listę 17 podmiotów, w których naucza się – w ramach oddzielnego kierunku lub specjalności – zagadnień

² W. Kwiatkowska, *Uniwersyteckie kształcenie archiwistów w Polsce. Wczoraj i dziś (1951–2019)*, Warszawa 2019.

³ Szczegółowe informacje dotyczące wykorzystanego w badaniu narzędzia dostępne są na stronie internetowej: *LimeSurvey*, <https://www.limesurvey.org> [dostęp: 7.07.2021].

⁴ *System Badań Ankietowych*, https://www.uci.umk.pl/index.php/System_Badań_Ankietowych [dostęp: 7.07.2021].

związanych z dyscypliną archiwalną. Były to: Akademia Pomorska w Słupsku, Uniwersytet Gdański, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytet Opolski, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Uniwersytet Rzeszowski, Uniwersytet Szczeciński, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Wrocławski oraz Uniwersytet Zielonogórski. Na podstawie informacji płynących z planów zajęć dostępnych na stronach internetowych oraz w wewnętrznych systemach informatycznych służących do zarządzania tokiem studiów, przygotowano listę 103 osób prowadzących zajęcia z zakresu archiwistyki. Każda z nich otrzymała imienne zaproszenie do wzięcia udziału w badaniu ankietowym⁵, a wybrane osoby zostały poproszone o przekazanie linku do ankiety studentkom i studentom⁶. Do badania ankietowego zaproszono także uczestników 23. Ogólnopolskiego Zjazdu Studentów Archiwistyki, który odbył się w Toruniu w dniach 1–3 czerwca 2022 r.

Ankieta skierowana do pracowników naukowo-dydaktycznych i dydaktycznych składała się z 15 pytań. Dotyczyły one m.in. nazw i rodzajów przedmiotów, podczas których prezentowane są kwestie związane z nauczaniem wartościowania dokumentacji, określenie wymiaru godzin, wskazanie metod dydaktycznych (eksponujących, podających oraz poszukujących) i metod oraz kryteriów oceniania wiedzy i umiejętności, a także doświadczeń i oczekiwań prowadzących zajęcia. Na ankietę przesłaną do studentów i studentek złożyło się łącznie 8 pytań, m.in. o: występowanie wartościowania dokumentacji w toku studiów, autoocenę wiedzy i umiejętności, propozycje zmian w procesie dydaktycznym oraz własne oczekiwania. Łącznie zebrano 36 odpowiedzi od kadry naukowo-dydaktycznej (uzyskując zadowolającą zwrotność na poziomie 35%) oraz 139 odpowiedzi z grupy studenckiej. Wszystkie uzyskane informacje stanowiły przedmiot analizy, która była ostatnim etapem badania.

⁵ W tym miejscu bardzo dziękuję wszystkim osobom, które wzięły udział w badaniu ankietowym i podzieliły się swoimi cennymi doświadczeniami i spostrzeżeniami.

⁶ Za pomoc w przeprowadzeniu badania ankietowego bardzo dziękuję: Katarzynie Peplowskiej, Robertowi Degenowi, Hubertowi Mazurowi, Pawłowi Gutowi, Dariuszowi Magierowi, Kacprowi Pencarskiemu, Patrycji Jędrzejewskiej, Joannie Małosze, Annie Żeglińskiej, Arkadiuszowi Więchowi, Małgorzacie Pegier, Piotrowi Józefiakowi, Zuzannie Jaśkowskiej-Józefiak, Małgorzacie Szabaciuk, Dariuszowi Opalińskiemu, Jackowi Kordełowi, Tomaszowi Gajownikowi, Wawrzyńcowi Kowalskiemu, Stanisławowi Jujeczce oraz Tadeuszowi Dzwonkowskiemu. Słowa szczególnych podziękowań kieruję także do wszystkich studentek i studentów 17 uczelni, którzy przyjęli zaproszenie do wzięcia udziału w badaniu ankietowym.

Wyniki badania

Stan obecny

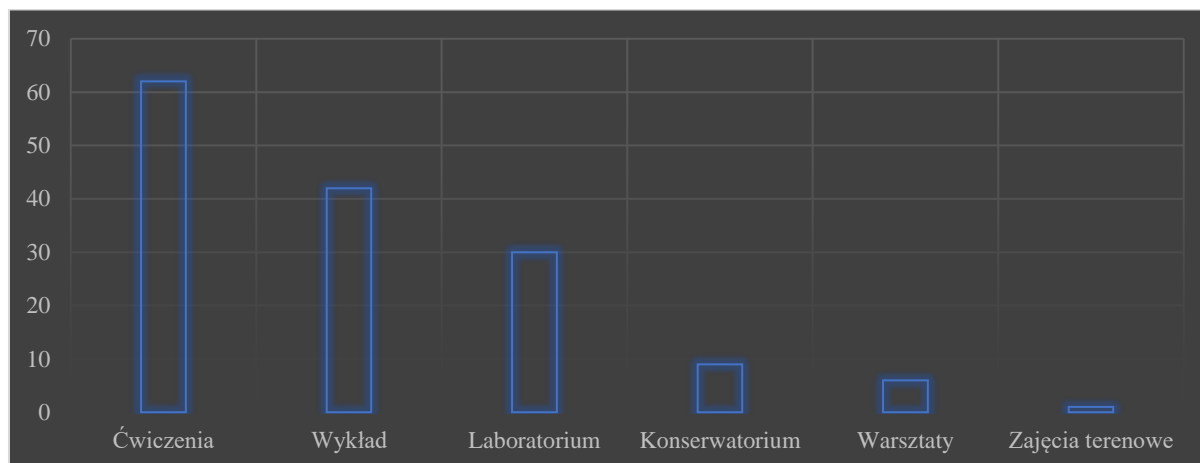
Kwestie związane z zagadnieniem wartościowania dokumentacji pojawiają się rozlicznych zajęciach prowadzonych aktualnie programów studiów. Uczestnicy badania ankietowego wskazali szereg przedmiotów, podczas których studenci i studentki zdobywają wiedzę oraz umiejętności z zakresu oceny dokumentacji. Były to m.in.: Metodyka gromadzenia, rozmieszczania i przechowywania zasobu archiwalnego, Systemy kancelaryjne, Pragmatyka normatywów kancelaryjnych, Kancelaria i archiwum organizacji, Metodyka archiwalna, Współczesne wykazy akt, Współczesna biurowość, Nowoczesna technologia w biurze i archiwum bieżącym, Metodyka gromadzenia, rozmieszczania i przechowywania zasobu archiwalnego, Teoria i metodyka archiwalna, Metodyka pracy archiwalnej, Metodyka kształtowania zasobu archiwalnego, Metodyka opracowania dokumentacji współczesnej, Logistyka archiwalna, Zarządzanie dokumentacją na przedpolu archiwalnym, Kancelaria współczesna, Systemy klasyfikacyjne w zarządzaniu dokumentacją oraz szereg zajęć wprowadzających w tematykę archiwalną (np. Wstęp do archiwistyki).

Wartościowanie dokumentacji najczęściej przedstawiane jest jako jeden z wielu bloków tematycznych danego przedmiotu, na który średnio poświęca się – według wskazań respondentów badania – cztery godziny w całym cyklu semestralnym. Oddzielne przedmioty poświęcone wyłącznie omawianemu zagadnieniu należą do przypadków nielicznych – łącznie troje prowadzących wskazało takie zajęcia. Były to: Metodyka kształtowania zasobu archiwalnego (60 godzin), Metodyka gromadzenia zasobu archiwalnego (30 godzin) oraz Selekcja i brakowanie dokumentacji we współczesnych instytucjach (30 godzin).

Wszechobecność zagadnienia wartościowania dokumentacji w programach studiów została potwierdzona przez wyniki badania studenckiego. Niemal wszyscy, łącznie bowiem ponad 99% uczestnicy badania potwierdzili, że byli odbiorcami omawianych treści ze szczegółowym wskazaniem m.in. na: nadawanie kategorii archiwalnej, wskazywanie materiałów archiwalnych, wybór twórców materiałów archiwalnych, selekcję i brakowanie dokumentacji niearchiwalnej oraz wykorzystywanie wykazów akt.

Zajęcia te to w przeważającej większości ćwiczenia (61%) oraz wykłady (42%). Do mniej popularnych form należą laboratoria, konwersatoria, ćwiczenia oraz zajęcia terenowe (wykres 1).

Wykres 1. Rodzaje zajęć, podczas których prezentowane są treści związane z wartościowaniem dokumentacji.

Opracowanie własne na podstawie dokumentacji zgromadzonej w toku badania.

Należy stwierdzić, że wartościowania dokumentacji naucza się na polskich uniwersytetach w dużej mierze na podstawie zagadnień teoretycznych, w mniejszym zakresie natomiast ćwiczy się umiejętności praktyczne. Zdecydowana większość wskazań dotyczących oszacowania stosunku teorii do praktyki podczas prowadzonych zajęć, wysuwała na czoło kwestie natury teoretycznej, w mniejszości przypadków określono go jako ok. 50:50, natomiast jednostkowe były wskazania na dominację ćwiczeń praktycznych. Odpowiedzi te leżą w zupełnej sprzeczności z oczekiwaniami zgłoszonymi przez studentów i studentki⁷.

Prowadzący zajęcia zostali poproszeni o wskazanie celów, które przyświecają im podczas procesu dydaktycznego. Na pierwszym miejscu wskazano przekazanie wiedzy na temat metod i narzędzi oceny wartości dokumentacji (79%), na drugim: przekazanie/doskonalenie umiejętności oceny wartości dokumentacji w archiwach bieżących oraz wśród urzędników wytwarzających dokumentację (42%). Wykładowcy i wykładowczynie starają się także przygotować uczestników zajęć do podejmowania własnych decyzji w zakresie wyboru materiałów archiwalnych (np. typując nowych twórców, przeprowadzając ekspertyzę archiwalną) oraz przekazać umiejętności opracowania wykazu akt i/lub kwalifikatora dokumentacji (wykres 2). Jedna osoba za cel wskazała przekonanie uczestników zajęć, że ocena wartości dokumentacji jest działaniem pozytywnym, a jej przeprowadzenie nie musi oznaczać

⁷ Zob. Oczekiwania.

konieczności zniszczenia dokumentacji niearchiwalnej od razu po upływie okresu przechowywania.

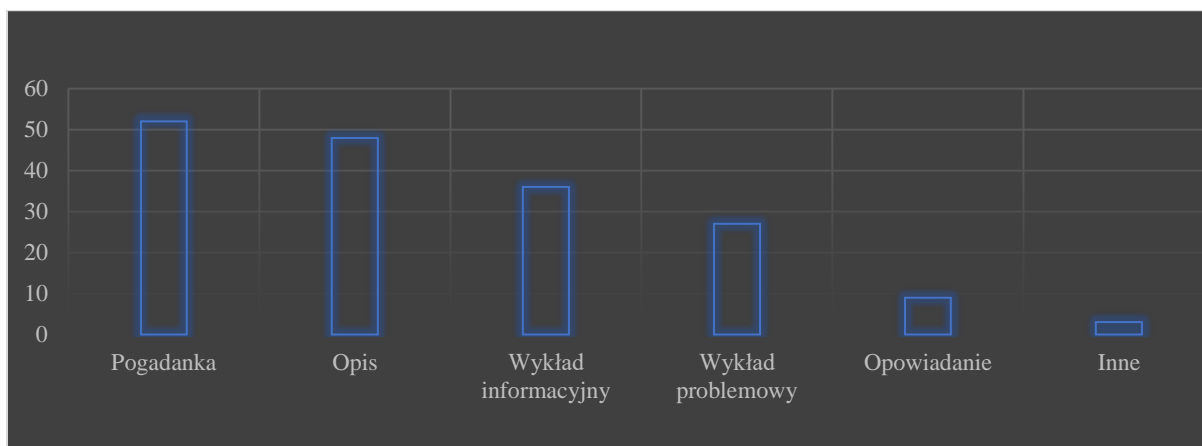
Wykres 2. Cele realizowane podczas zajęć związanych tematycznie z wartościowaniem dokumentacji.

Opracowanie własne na podstawie dokumentacji zgromadzonej w toku badania.

W jaki sposób powyższe cele są osiągnięte? Niewątpliwie poprzez wykorzystanie zróżnicowanych metod dydaktycznych. Spośród metod podających (czyli takich, których głównym wyróżnikiem jest praca prowadzącego, a ściślej podawanie odbiorcom nowego materiału), największą popularnością cieszą się wykład konwersatoryjny (58%) oraz pogadanka (52%). Często na zajęciach wykorzystuje się metodę opisu (48%) oraz prowadzi konwencjonalny wykład informacyjny (36%). Rzadziej natomiast pojawia się wykład problemowy oraz opowiadanie (wykres 3).

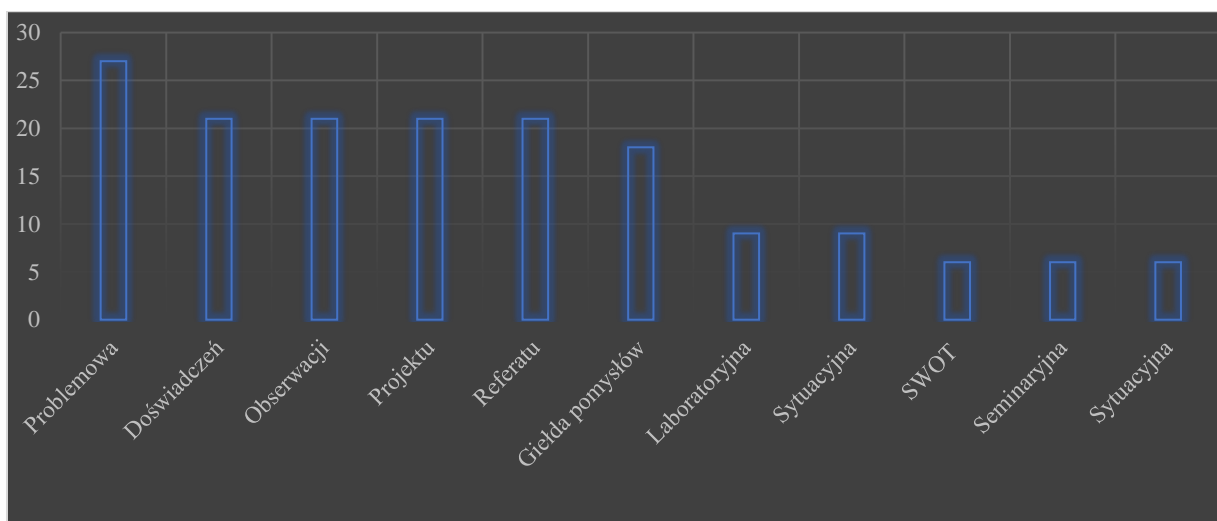
Wykres 3. Wykorzystanie metod dydaktycznych podających.

Opracowanie własne na podstawie dokumentacji zgromadzonej w toku badania.

Spośród metod dydaktycznych poszukujących, często najbardziej cenionych przez wielu edukatorów poprzez silną aktywizację odbiorców (w których to uczeń/student samodzielnie „poszukuje wiedzy”), w najszerszym wykorzystaniu znajduje się metoda ćwiczeniowa (61% wskazań). Ogółem 27% uczestników badania stosuje w nauczaniu wartościowania dokumentacji klasyczną metodę problemową, a po 21% metodę doświadczeń, obserwacji, projektu oraz referatu. Do mniej popularnych metod należały: giełda pomysłów, studium przypadku, metoda laboratoryjna, metoda sytuacyjna, analiza SWOT oraz metoda seminaryjna (wykres 4).

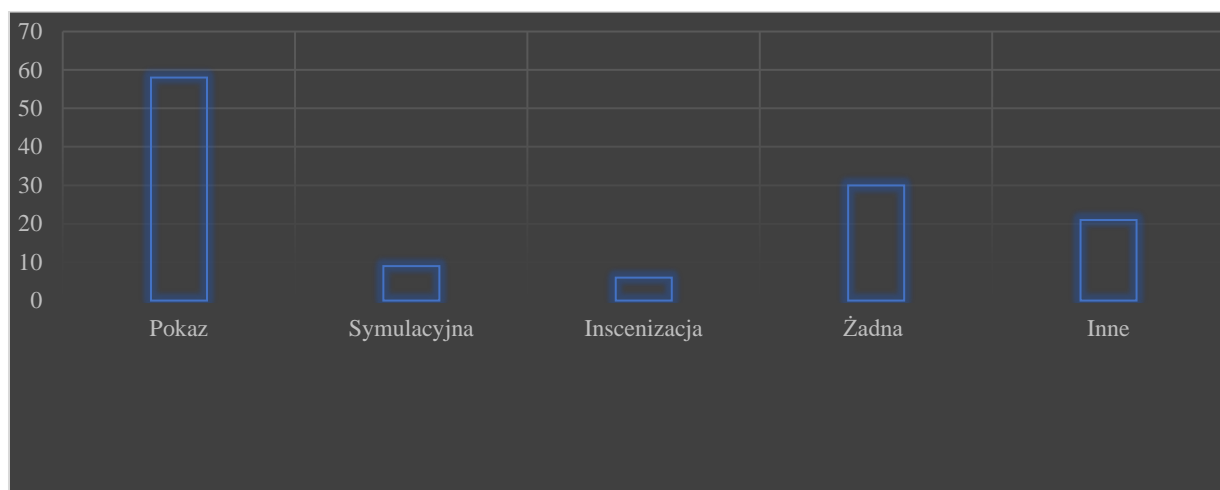
Wykres 4. Wykorzystanie metod dydaktycznych poszukujących.

Opracowanie własne na podstawie dokumentacji zgromadzonej w toku badania.

Metody eksponujące, zwane także waloryzacyjnymi oraz ekspresyjnymi, o dominacji aktywności emocjonalno-artystycznej, są wykorzystywane przez niemal 70% uczestników badania (wykres 5). Do najczęściej stosowanych należą pokaz (58%) oraz metoda gry symulacyjnej (9%).

Wykres 5. Wykorzystanie metod dydaktycznych eksponujących.

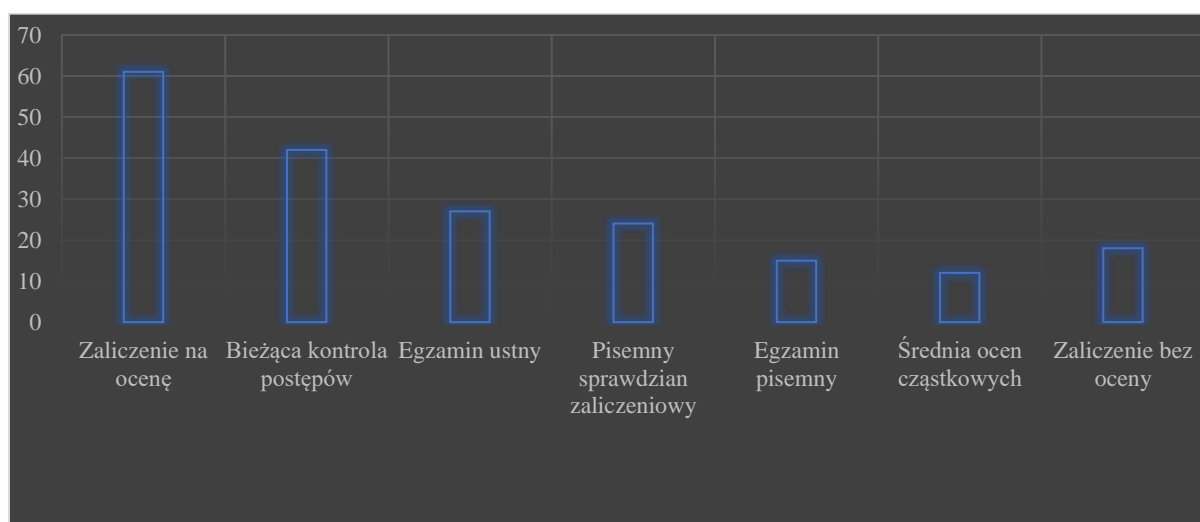
Opracowanie własne na podstawie dokumentacji zgromadzonej w toku badania.

Według wyników badania, nauczając wartościowania dokumentacji, koncentrujemy się głównie na polskiej dziedzinie archiwalnej. To rozwiązania krajowe leżą w centrum rozważań podczas zajęć uniwersyteckich, choć niekiedy wykraczamy poza granice, zazwyczaj spoglądając w kierunku państw Europy zachodniej, ew. krajów anglosaskich. Pretekstem jest np. omawianie obcych rozwiązań pojawiających się także w naszej, lokalnej rzeczywistości – projektowanie strategii dokumentacyjnych, oraz *collecting projects*, mających zastosowanie w pracy archiwów społecznych. Niektórzy prowadzący – wobec omawiania zagadnień znacznie bardziej popularnych za granicą – przedstawiają wyłącznie obce doświadczenia. Tak się dzieje np. w przypadku wartościowania zasobów WWW, kiedy za przykłady służą rozwiązania w archiwach duńskich, australijskich, brytyjskich oraz amerykańskich. Omawianie genezy polskiego wykazu akt jest rozszerzane o doświadczenia niemieckie.

Bardzo istotnym elementem procesu dydaktycznego jest ewaluacja jego skutków, tj. weryfikacja zdobytych przez studentów wiedzy i umiejętności. W kształceniu akademickim istnieje kilka metod oceniania, a w zakresie nauczania wartościowania dokumentacji do

najpopularniejszych należą zaliczenie przedmiotu na ocenę (61%) oraz bieżąca kontrola postępów poprzez ustną odpowiedź (36%). W szerokim wykorzystaniu znajdują się także egzaminy ustne (27%) oraz pisemne sprawdziany zaliczeniowe (24%). Do mniej popularnych sposobów zaliczania zajęć należą m.in. egzamin pisemny oraz średnia z ocen cząstkowych (np. za referat, prezentację, sprawdzian zaliczeniowy) – wykres 6. Wśród propozycji zgłaszanych przez uczestników badania ankietowego znalazły się: praca zaliczeniowa – przygotowanie wykazu akt dla dokumentacji wytwarzanej w toku własnego życia, ocena za realizację „zadań praktycznych” oraz praca semestralna, której przedmiotem jest uzasadnienie uznania instytucji za twórcę materiałów archiwalnych lub przygotowanie spisu dokumentacji przeznaczonej do zniszczenia poprzedzony weryfikacją kwalifikatora archiwalnego.

Wykres 6. Metody oceny wiedzy i umiejętności studentów i studentek.

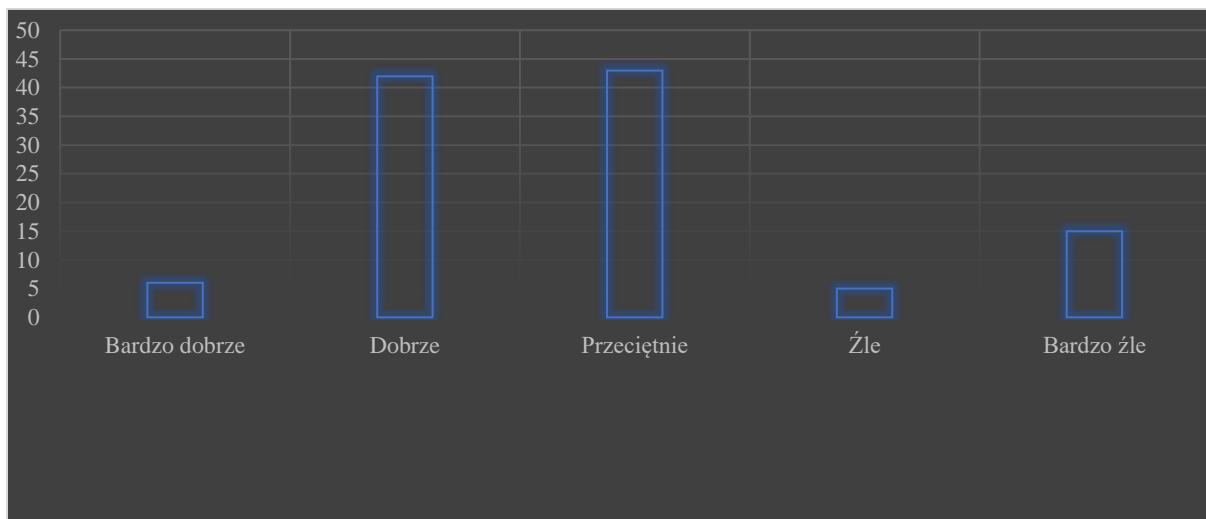

Opracowanie własne na podstawie dokumentacji zgromadzonej w toku badania.

Jak swoją wiedzę i umiejętności w zakresie wartościowania dokumentacji oceniają sami studenci? Niemal połowa (łącznie 49%) respondentów badania „dobrze” lub „bardzo dobrze” (wykres 7). Wśród przyczyn pozytywnego wyniku wskazano m.in. zaangażowanie kadry naukowej, możliwość praktycznej weryfikacji wiedzy teoretycznej, aktywizację studentów, przyjazną atmosferę na zajęciach, powtarzanie się informacji dot. wartościowania na różnych przedmiotach, możliwość odbycia praktyk w archiwum, przystępne przedstawianie informacji przez prowadzących, szczegółowe omawianie zagadnień oraz praktykowanie rekapitulacji. Studenci i studentki podkreślali także własne zaangażowanie w proces nauczania – regularne

zapoznawanie się z literaturą naukową, wykonywanie zadań zaliczeniowych, systematyczną pracą oraz uczciwe podejście do zaliczeń.

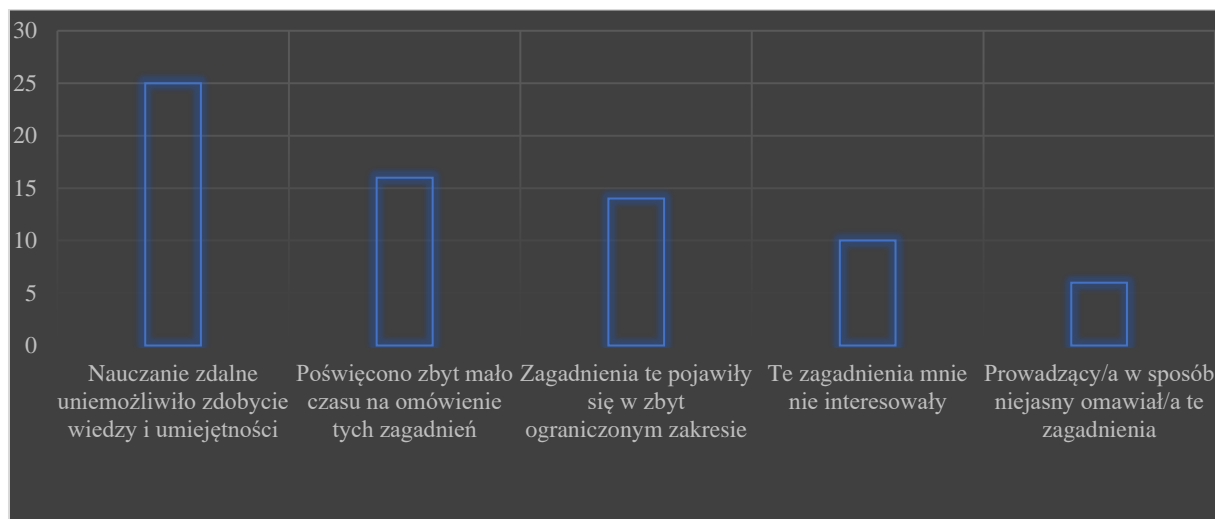
Wykres 7. Ocena wiedzy i umiejętności w zakresie wartościowania dokumentacji.

Opracowanie własne na podstawie dokumentacji zgromadzonej w toku badania.

Jako „przeciętną” swoją wiedzę oceniło 43% uczestników badania, a „źle” lub „bardzo źle” łącznie niemal 8% (wykres 7). Osiągnięciu sukcesu w dużej mierze przeszkodziło nauczanie zdalne, które uniemożliwiło zdobycie wiedzy i umiejętności (25%), poświęcenie przez osobę prowadzącą zajęcia zbyt mało czasu na omówienie zagadnień związanych z wartościowaniem dokumentacji (16%) lub przedstawienie ich w zbyt ograniczonym zakresie (14%). Kwestia wartości historycznej dokumentacji nie zainteresowała łącznie 10% ankietowanych (wykres 8). Sami respondenci wymienili m.in. trudności z zapamiętywaniem treści, nadmiar zagadnień teoretycznych, brak możliwości praktycznej weryfikacji zdobytej wiedzy oraz zaangażowanie w życie studenckie.

Wykres 8. Przyczyny „przeciętnej”, „złej” lub „bardzo złej” oceny poziomu wiedzy i umiejętności w zakresie wartościowania dokumentacji.

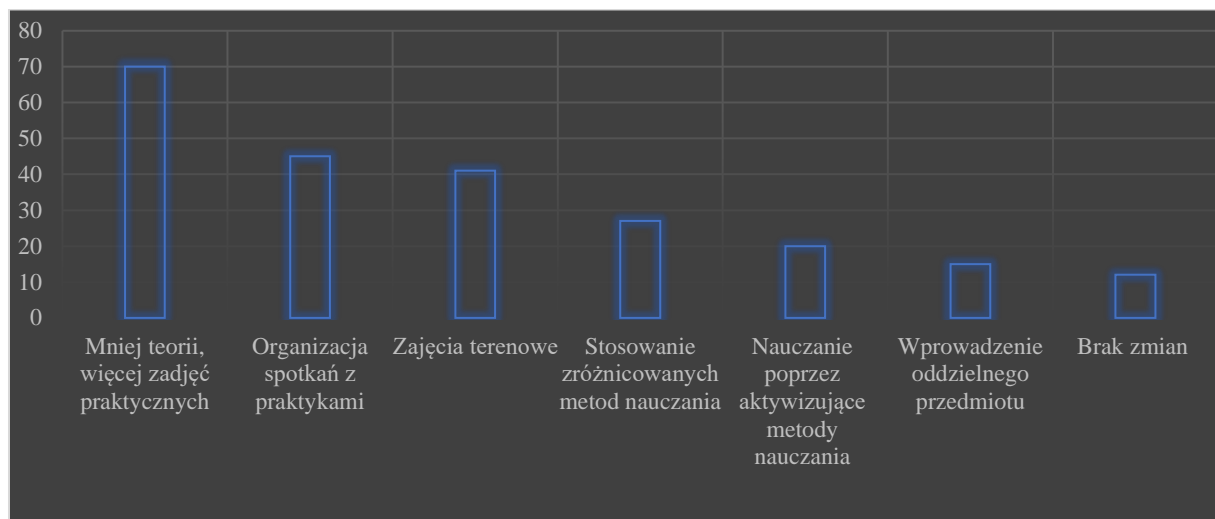
Opracowanie własne na podstawie dokumentacji zgromadzonej w toku badania.

Oczekiwania

Ewaluacja procesu dydaktycznego jest niezwykle ważna, pozwala bowiem na weryfikację początkowych założeń, zaprojektowanie usprawnień i dopasowanie działań do oczekiwań odbiorców. Należy uważnie wsłuchiwać się w głosy studentek i studentów, zbierać informacje zwrotne oraz – na tej podstawie – diagnozować i niwelować czynniki ograniczające. Tylko wtedy będziemy w stanie efektywnie przekazywać wiedzę i ćwiczyć umiejętności.

Uczestnicy studenckiego badania ankietowego mieli okazję zaproponować modyfikacje w procesie nauczania zagadnień związanych z wartościowaniem dokumentacji. Znamienne jest, że jedynie 12% respondentów pozostawiłoby obecną organizację bez zmian. Aż 70% osób opowiedziało się za zmniejszeniem zakresu zagadnień teoretycznych przy jednoczesnym rozszerzeniu ćwiczeń praktycznych. Łącznie 45% respondentów chętnie wzięłoby udział w spotkaniach z praktykami, a 41% wybrało się na zajęcia terenowe. Z entuzjazmem przyjęto także propozycję nauczania poprzez aktywizujące oraz zróżnicowane metody dydaktyczne (wykres 9). Omówione wyniki korespondują z odpowiedziami udzielonymi na pytanie otwarte „Czy ma Pani/Pan jakiegokolwiek inne oczekiwania związane z nauczaniem wartościowania dokumentacji?”, gdzie wielokrotnie podkreślano zwiększenie działań praktycznych na zajęciach.

Wykres 9. Oczekiwania studentek i studentów w procesie nauczania wartościowania dokumentacji.

Opracowanie własne na podstawie dokumentacji zgromadzonej w toku badania.

O wypowiedź na temat oczekiwań związanych z nauczaniem wartościowania dokumentacji poproszono także nauczycieli akademickich. Odpowiedzi w tym zakresie skupiły się szczególnie na organizacji praktyk studenckich – postulowano rozszerzenie współpracy z archiwami różnego typu (choć głównie z archiwami państwowymi) oraz ujmowanie w programach praktyk zagadnień wchodzących w zakres wartościowania dokumentacji. Wedle powtarzających się wypowiedzi, archiwa nie są partnerami w procesie, a jedynie jego biernymi odbiorcami. Istotnym (a wg niektórych nawet obowiązkowym) elementem powinien być faktyczny udział w wytwarzaniu dokumentacji, praktyczne obserwacje i realizacja procesu jej oceny oraz wstępna archiwizacja na poziomie wytwórcy. Współpraca instytucjonalna z archiwami mogłaby także przynieść łatwiejszy dostęp do materiałów o charakterze wewnętrznym dotyczących problematyki kształtowania zasobu archiwalnego. Ze strony uczelni oczekuje się natomiast zwiększenia liczby godzin przeznaczonych na nauczanie omawianych zagadnień, współpracy z administracją – jej komórkami organizacyjnymi, w których dokonuje się wartościowania dokumentacji – jako miejsca do przeprowadzenia zajęć praktycznych w trakcie semestru, wsparcia finansowego umożliwiającego odbywanie zajęć terenowych i wizyt studyjnych oraz współpracy z archiwum uniwersyteckim.

Wyzwania

Zmieniająca się rzeczywistość implikuje powstawanie nowych wyzwań także procesie nauczania, a w nim – nauczania wartościowania dokumentacji. Uczestnicy badania ankietowego wskazali szereg pojawiających się kwestii, które trzeba będzie rozwiązać. Obie grupy badawcze były zgodne w tylko jednym zagadnieniu – ocenie dokumentacji elektronicznej. Do nowych problemów należą: hybrydowa i cyfrowa postać dokumentacji, jej masowość oraz powtarzalność, różnorodność nośników i środowisk wytwarzania. Ponadto zbliża się perspektywa rozstrzygnięcia, czy dokumenty elektroniczne, które zaczną masowo napływać do archiwów, wymagają odmiennego podejścia w zakresie wartościowania. Wszystko to spowoduje konieczność zmiany praktycznego spojrzenia na ocenę dokumentacji, co zmieni także optykę akademicką.

Respondenci postulowali ponowne zadawanie pytań podstawowych: „Czy selekcja jest konieczna? Komu służy? Jakie są obecne i zakładane przyszłe zainteresowania i metody nauk historycznych?”. Proponowali odejście w praktyce od metody selekcji obiektywnej, zaniechanie stosowania znanych, ale głównie w literaturze, metod selekcji archiwalnej, na rzecz innych rozwiązań, odejście od koncentrowania się na wartościowaniu prowadzonym w sferze publicznej, w stronę uczenia większej wrażliwości niezbędnej w archiwach społecznych oraz prywatnych.

Nauczyciele zwrócili uwagę na zmieniający się świat nauki. Zmiany zainteresowań badawczych – zwrot antropologiczny, mikrohistoria, herstoria, *queer studies*, *gender studies*, być może kiedyś posthumanizm, mogą wyprzeć z obszaru naukowego zagadnienie oceny dokumentacji. Należy także podkreślić kwestię kapitalizacji nauki, która mnie osobiście bardzo niepokoi. O wartości pracownika naukowego coraz częściej decyduje współczynnik punktowy oraz pozyskiwanie finansowania zewnętrznego, w zakresie humanistyki w dużej mierze na badania podstawowe, co znacząco ogranicza możliwości aplikowania o granty, a tym samym rozwój naukowej dyskusji na temat kształtowania narastającego zasobu archiwalnego.

Wyzwaniem jest także dylemat dydaktyczny, tzn. dobór i zastosowanie właściwych narzędzi, które skutecznie pozwolą przekazać wiedzę i umiejętności studentom. Z roku na rok trafiają do uniwersyteckich ław nowe grupy, których postrzeganie rzeczywistości, oczekiwania wobec studiów, indywidualne umiejętności i predyspozycje, zaangażowanie w proces, są znacząco odmienne od tych, które charakteryzowały ich poprzedników jeszcze 5–10 lat temu.

Podsumowanie

Podsumowując powyższe rozważania należy stwierdzić, że nauczanie wartościowania dokumentacji w akademickim kształceniu archiwistów jest zagadnieniem o ogromnym znaczeniu dla kompetencji absolwentów oraz odbywa się w toku rozlicznych przedmiotów prowadzonych w ramach danego programu studiów. Sztuka wyboru materiałów archiwalnych najczęściej nauczana jest w ramach zajęć określanymi mianem „ćwiczeń”, głównie przy okazji omawiania szeregu innych zagadnień, na podstawie rodzimych doświadczeń, oraz z przewagą treści natury teoretycznej.

Ucząc wartościowania dokumentacji, korzystamy ze zróżnicowanych metod dydaktycznych: podających, poszukujących oraz eksponujących. Studenci i studentki w dużej mierze oceniają swoją wiedzę jako „bardzo dobrą” oraz „dobrą”, nieco rzadziej – „przeciętną”, a podniesieniu wydajności procesu edukacyjnego – zdaniem najbardziej zainteresowanych – mogą służyć rozszerzenie działań praktycznych, wizyty studyjne oraz spotkania z praktykami. Od uniwersytetów oczekujemy wsparcia administracyjnego, organizacyjnego oraz finansowego, od partnerów zewnętrznych – większego zaangażowania w proces przygotowania praktyk studenckich, uatrakcyjnienie i rozszerzenie ich programu oraz aktywizacji praktykantów.

Nauczanie wartościowania dokumentacji nie jest wolne od wyzwań, a do ujawnionych w toku badania należą kwestie związane z rozpowszechnianiem dokumentu elektronicznego oraz postępujące zmiany w nauce i życiu uniwersyteckim.

Sentencja autorstwa Jana Zamoyskiego „Takie będą Rzeczypospolite, jakie ich młodzieży chowanie” pozostaje w pełnej aktualności do dnia dzisiejszego. Rozpatrywać ją można także w kontekście kształcenia archiwistów i przekazywania im konkretnych umiejętności. Takie bowiem będzie wartościowanie dokumentacji, jak jej młodych adeptów archiwistyki nauczanie.